www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Neyzen Tevfik'in Hicivlerine Yansıyan Toplumsal ve Siyasi Olaylar

Social and Political Events Reflected on Neyzen Tevfik's Satire

Aliye Uslu Üstten* - Tayfun Haykır**

Abstract: Neyzen Tevfik has been one of the best-known figures of the Turkish satire literature both during and after his life, thanks to the style in his works and unique sense of satire. Besides his poems in his books *Hiç* (None) and *Azâb-ı Mukaddes* (Sacred Torment), his mastery of reed fluting (ney üfleme in Turkish music), world view and getting pleasure out of life (rindane in Turkish) are his other personal aspects affecting his recognition. Neyzen Tevfik is one of the last satirists -succeeded in combining original images with a language that every reader having an average culture level can understand- of Turkish literature in the classical sense. Considering the political history, Neyzen Tevfik (1879-1953) is an artist who has witnessed the most important periods (i.e. Sultan Abdulhamit II, Second Constitutionalist Era, Truce, Atatürk and the post-Atatürk) in his country's recent history. In his epigrams (satires), Neyzen Tevfik -who could not be unconcerned to the political events and their reflections on the community life- addressed to people besides many social and political issues regarding the mentioned periods. Neyzen Tevfik is a man of letters who has opposed self-seeking, fraud, double-dealing, profiteering, abuse of statesmen powers, bigotry, and exploitation of religious feelings throughout his life. For this reason, the issue of his satires consisted of social issues, problems in society, injustice, foreign statesmen and writers as well as domestic statesmen. In this study, after introducing the satire type and the general characteristics of Neyzen Tevfik's satires, it was investigated how Neyzen Tevfik carried the authentic people of the era along with the political and social events to the satires that he wrote in the above-mentioned periods.

Structured Abstract: Literary genres that laughing element is gathered with satire have been encountered since the earliest periods of world literature. The word "satire" derived from the Arabic root of "hecv (هجو)" or "hicâ (هجا)" is defined as "Reading a letter by counting and spelling it, enumerating and lampooning a person or society's shames and faults". Those who say satire are called "satirist (hecâ-gû)" or "lampooner (heccâv)". Hilmi Yücebaşı, who is interested in the reasons why satirists favour this species, concluded that satire was come of unfreedom. Considering the reasons for lampoonery of poets in the Ottoman period, it is seen that pecuniary advantage, personal conflicts, and jealousy are the leading causes. Besides, some satire poets were interested in this genre temperamentally. As parallel to announcement of the "Tanzimat (the political reforms made in Ottoman State in 1839)", there has been an increase in the works of man of letters to address social issues. The artists of this period processed their criticism of time and timeserving by using

* Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

Assoc. Prof. Dr. Gazi University, Gazi Faculty of Education, Department of Social Sciences and Turkish Language Teaching

ORCID 0000-0002-2937-6154

aliyeuslu@yahoo.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Asst. Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature

ORCID 0000-0002-3371-2245

tayfun.haykir@hbv.edu.tr

Cite as/ Atıf: Uslu Üstten, A. & Haykır, T. (2020). Neyzen Tevfik'in hicivlerine yansıyan toplumsal ve siyasi olaylar. *Turkish Studies*, 15(3), 1521-1541. <https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.45396>

Received/Geliş: 18 July/Temmuz 2020

Checked by plagiarism software

Accepted/Kabul: 15 September/Eylül 2020

Published/Yayın: 30 September/Eylül 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

CC BY-NC 4.0

new literary genres and a new language. During the reign of Sultan Abdulhamit II, the oppressive management approach on publications criticizing the government resulted in either closing of magazines/journals or giving up the type of satire. Poet Eşref and his follower Neyzen Tevfik are encountered as the most important lampoonery (heccav) of this period. Both poets have given masterful examples of satire art in their own period. Both poets are man of letters who has given masterful examples of satire art in their own periods, but Neyzen Tevfik has a more restrained style although his contemporary Poet Eşref has abusive and obscene satire.

Neyzen Tevfik is a man of letters who has been against self-seeking, fraudulency, hypocrisy, profiteering, abuse of statesmen powers, bigotry, and exploitation of religious feelings throughout his life. For this reason, the subject of his satire was made up of social issues, problems in society, injustice, foreign statesmen and writers as well as domestic statesmen. Although the content of Neyzen Tevfik's satire has changed according to the feelings of the period that he is in, it is mainly based on expressing the faults that he sees in society in general and in people in particular. Neyzen Tevfik (1879-1953) experienced four different periods of the country. The events developing in every period, reflections of the state-led inconveniences to the society and people around him both deeply influenced his spirit of the artist and became a source of criticism for him. The periods of Abdulhamit II, Second Constitutional Era, the Republic and afterwards are important breaking points in his life. Neyzen Tevfik not only criticized the administration during the years when Abdulhamit II was in power, but also satirized the problems that he saw in society and state institutions. Neyzen Tevfik has continued to satirize social inconveniences, people, poets and writers during the Armistice period.

The poet wrote satirical poems on many subjects constituting the center of these social issues. Neyzen Tevfik, on the one hand, is in the form of traditional satire and on the other hand, he is a man of letters who has been able to include the current content into the traditional structure-shape features. Neyzen, who serializes the material with an original literary language, should be evaluated in the line of neo-classical satire that started with the poet Eşref due to these features of his art. Such features in question are evident from his first satires. All his satire was examined in this study. His difference from classical Ottoman satire is that he did not write satire for afford advantage, future expectations or personal matters. It was observed that he had moved away from personality and put social issues at the center of his satires. The slang, swearing and brutal attitude standing out in his satire are the traditional breeze in his style; constantly containing traces of content is the original side of his satire. The 74-year life span of Neyzen Tevfik coincided with the longest century of his country, so to speak. During the period of Sultan Abdulhamit II, whose first satire was written, Neyzen Tevfik satirised the most oppressive political management approach, censorship mechanism, and managers involved in corruption. Later, he decreased arrows of criticism due to status libertatis in the first four years of the Second Constitutional Era. However, as soon as he realised that new administrators were not different from other ones, he did not hesitate to expose them in the most severe manner, and even to disclose the most prominent names of the "Committee of Union and Progress (İttihat ve Terakki in Turkish)" that is in power. Foreign statesmen who caused the First World War -continued in the same period- as trouble for the World was also satirized by him with sharp language. Neyzen Tevfik criticized heavily the administrators of "Committee of Union and Progress" who left the country in political stalemate and the nation in misery during the Armistice period, in the same way, he put the wrong policies of the managers of the "Freedom and the Entente Party (Hürriyet and İtilaf Fırkası in Turkish)" on his target board. Neyzen Tevfik was particularly angry with those who signed the Sevres Treaty, and satirized by mentioning their names one by one. Neyzen Tevfik supported this movement and his leader Mustafa Kemal Pasha in the satire he wrote during the National Struggle and in the first years of the Republic, and criticized his opponents. Again, he defended the Republican revolutions in many of his satire written in this period, and has written very heavy satire especially against those who mix religiousness with bigotry. He continued his attitude in the Single Party Period after Atatürk's death, and then in the Multi-Party Period, which started with the Democratic Party's power, and wrote satires about bigotry, insensitivity to the intellectual, abuse of duty, hypocrisy, profiteering and self-interest as a pro-justice patriot in the face of the current political and social issues he witnessed until his death. When coming to defending these values, it is concluded that he satirizes his close friends and even his brother. It can be said as the last word in the context of his works; Neyzen Tevfik succeeded in crowning his poetic talent with satire in Turkish literature, and is an exceptional name that sincerely defended the values he believed with these works.

Keywords: Neyzen Tevfik, Turkish literature, poetry, criticism, social-political satire.

Öz: Neyzen Tefvik, eserlerindeki üslubu ve kendine özgü hiciv anlayışı sayesinde hem yaşadığı dönemde hem de sonrasında Türk hiciv edebiyatının en tanınan simalarından biri olmuştur. *Hic* ve *Azâb-ı Mukaddes* adlı kitaplarındaki şiirlerinin yanı sıra ney üflemedeki ustalığı, dünya görüşü ve rindane yaşam biçimi onun hem edebî hem de musiki alanında tanınırlığına etki eden diğer şahsi yönleridir. Neyzen Tefvik, ortalama kültür seviyesinden okurların anlayabileceği bir dille özgün imajları birleştirmeyi başaran Türk edebiyatının klasik anlamda son heccavlarından biridir. 1879-1953 yılları arasında yaşayan Neyzen Tefvik, siyasi tarihe bakıldığında Sultan II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet, Mütareke, Atatürk ve Atatürk sonrası gibi ülkesinin yakın tarihindeki en önemli dönemlere tanıklık etmiş bir sanatçıdır. Yaşanan siyasi olaylara ve bunların toplum hayatına yansımalarına kayıtsız kalmayan Neyzen Tefvik, hicviyelerinde söz konusu dönemlere dair birçok sosyal, siyasal meselenin yanında kişilere de atıfta bulunmuştur. Neyzen Tefvik yaşamı boyunca çıkarıcılığa, sahtekârlığa, ikiyüzlülüğe, vurgunculuğa, devlet adamlarının yetkilerini kötüye kullanmalarına, bağınazlığa, dinî duyguların sömürülmesine karşı çıkmış bir ediptir. Bu nedenle hicivlerinin konusunu toplumsal meseleler, toplumdaki aksaklıklar, haksızlıklar, yerli devlet adamlarının yanı sıra yabancı devlet adamları ve yazarlar oluşturmıştır. Bu çalışmada, hiciv türü ve Neyzen Tefvik'in hicivlerinin genel özellikleri tanıtıldıktan sonra onun yukarıda sözü edilen dönemlerde kaleme aldığı hicivlerine, siyasal ve toplumsal olaylarla birlikte dönemin otantik kişilerini nasıl taşıdığı araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Neyzen Tefvik, Türk edebiyatı, şiir, eleştiri, hiciv, toplumsal-siyasal hiciv.

Giriş

Gülme unsuru ile yerginin harmanlandığı edebî türlere dünya edebiyatının en eski devirlerinden beri rastlanmaktadır. Türk edebiyatında ise gülmece ve yergi türlerini edebiyat tarihçisi ve araştırmacılarından Âgâh Sırrı Levend; latife, hezl, müzah, mutâyebe, mülâtafa, hecv, ta'riz, tehzil, şathıyyat şeklinde sıralamaktadır. Levend bu terimlerden “latife”yi şaka, “hezl” ile “müzah”ı gülmece ve alay, “mutâyebe” ile “mülâtafa”yı şakalaşma, “hecv”i yergi, “ta'riz”i sataşma ve taşlama, “tehzil”i alaya alma, gülünç hâle getirme, “şathıyyat”ı da saçma sözler şeklinde anlamlandırmaktadır (1971: 3-4). Bir diğer alan araştırmacısı, akademisyen Mustafa Apaydın, hicvi mizahın içinde değerlendirmek yerine ayrı tür olarak görmeyi daha doğru olacağı kanaatini taşımaktadır (2001: 23).

Arapça “hecv (هجو)” veya “hicâ (هجا)” kökünden türeyen “hiciv” kelimesi, *Lisanü'l Arab*'da, “Bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek” şeklinde tanımlanmıştır (Okay, 1998: 447). Hiciv söyleyene ise “hecâ-gû” veya “heccâv” denilmektedir. Heccavların bu türe rağbet göstermelerinin sebepleriyle ilgilenen Hilmi Yücebaş, hicvin hürriyetsizlikten doğduğu sonucuna varmıştır. Bu nedenle hicvin “daima haklı ve kuvvetli, daima keskin ve sert, daima küstah ve küfürbaz ve daima kısa ve acı” olduğunu sözlerine eklemiştir (Yücebaş, 1976: 62). Bu tanım cümlelerinden anlaşılacağı üzere hicvin asıl amacı güldürmek değildir; hicveden kişi, mizahı bir araç olarak kullanarak gerçekte var olan bir durumu tenkit ve uyarı ile ifşa etmenin peşindedir. Bunlara ek olarak hicivde mizah, mübalağa ve kötüleme unsurları kullanılarak toplumsal bir olay veya gerçek kişiler, abartılarak gülünç bir hâl içinde tenkit edilir. Ancak bu tenkit; sataşma ve taşlama ile aynı zamanda edebî sanatlardan da yararlanılarak daha yıkıcı bir üslupla ifade edilir (Okay, 1998: 447).

Osmanlı Döneminde hiciv; klasik üslubu benimseyen şairlerin nükteli, ironik, alaycı bazen küfürlü ve müstehcenlik içeren ifadeleriyle daha çok kaside, mesnevi ve kıta gibi nazım şekilleriyle edebiyatta kendine yer bulmuştur (Çağın, 2007: 19-20). Öyle ki Ziya Paşa'nın *Zafernâme*'sine değin türünün en başarılı örneği kabul edilen Şeyhî'nin *Harnâme*'si hiciv dilinin sahip olması gereken özellikleri temsil etmektedir. Alay üslubundaki incelikleri göz önüne alındığında bu eserin, hicvetmeyi küfürlü ve bayağı ifadeler söylemekle karıştıran diğer hicivlilere kıyasla ne kadar başarılı olduğu anlaşılacaktır. Şeyhî, öküzlere özenen eşeği söyleyici konumuna getirip sosyal eşitsizliği tenkit ettiği bu eserinde, ikbal istedikçe mihnet bulan bir eşekle kendisi arasındaki benzerliklere nezih bir dille dikkat çeker (Timurtaş, 1981). Ancak bazı şairler türün bu üslup inceliğini kavrayamayıp hicvetmekle müstehcenliği ve küfrü birbirine karıştırmıştır. Hem yazar

hem de çizer kimliğiyle tanınan Ferit Öngören, şairlerin kullandığı bu küfürlü ve müstehcen ifadelerle gerekçe olarak “bir methiyenin gücü nasıl övabiliş gücüne bağlıysa hicvin ölçüsü de yermeye bağlıdır. İşte bu yermeye gücünü artırmak adına Osmanlı şairi küfre yaslanmıştır.” açıklamasını yapmış ve hicivle küfür arasındaki münasebete değinmiştir (1998: 141).

Şairlerin hicvetme sebeplerine bakıldığında maddi çıkar, şahsi anlaşmazlıklar ve kıskançlığın önde gelen sebepler olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra bazı hiciv şairleri ise mizaçları gereği bu türle ilgilenmiştir. Mizacı bu yönde öylesine baskın şairler vardır ki bunlardan bazıları muktedir irade tarafından yasaklanmış olduğu hâlde dayanamayıp hicivle ilgilenmiştir. Böylesi şairlere verilebilecek en tipik örnek şüphesiz Nef’î’dir. Nef’î, bizzat Sultan IV. Murat tarafından hiciv yazması yasaklanmasına rağmen,

*Bugünden ahdûm olsun kimseyi hicvetmeyeyim illâ
Veredyün ger icâzet hicverderdüm baht-ı nâsâzı*

beyti ile ölümü göze alarak Sadrazam Bayram Paşa’yı hicvetmiştir (İpekten, 1996: 61).

Tanzimat’ın ilanıyla birlikte edebiyatçıların eserlerinde toplumsal meseleleri ele almalarında bir artış yaşanmıştır. Bu dönem sanatçıları, zamana ve zamaneye dair eleştirilerini yeni edebî türler ve yeni bir dil kullanarak işlemişlerdir. Şinasi, bu yeniliğin ilk örneğini, 1862 yılında *Müntehabât-ı Eşâr* adlı eserinin “Hezeliyat ve Hicviyat” başlıklı bölümünde yer verdiği şiirlerinde toplumdaki düzenbazları, gösteriş meraklılarını, dili yanlış kullananları hicvederek gösterir. Dönemin bir diğer önde gelen edebî siması olan Namık Kemal ise şiir dilindeki eleştirel üslubu Şinasi’ye göre daha sert kullanır. O, toplumdaki yolsuzlukları, bağnazlığı dile getirir ve devlet yöneticilerini açık yüreklilikle eleştirir (Özcan, 2002: 234-238). Namık Kemal “Hirrenâme” başlıklı yani günümüz Türkçesine “Dişi Kedi Destânı” şeklinde çevrilebilecek hicvinde; rüşvet, komisyonculuk ve yolsuzluk söylentileri yüzünden Sultan Abdülaziz tarafından görevden alınan Sadrazam Mahmud Nedim Paşa’yı ağgözlü bir kediye benzetir ve tabiricaizse şu dizelerle yerin dibine geçirir:

*Etmedik yer mi kodu savleti dünyâda harâb
Ne imâret ne kebâbcu ne salâşu ne kasâb
Hep şaşup kalmış iken bahtına akrân etrâb
Akıbet eyledi devrân anı da mâh u türâb
Kedimi gafllet ile fâre-i idbâr yedi
Buna yandı yüreğim âh kedi vâh kedi¹*

¹ *Diyoben*, 1872, Sayı 133, s. 3.

Diyojen, 1872, Sayı 133, s.1, 3.

Sultan II. Abdülhamit'in saltanatı döneminde hükümeti eleştiren yayınlar üzerindeki baskıcı yönetim anlayışı, dergilerin ya kapanmasına ya da hiciv türünden vazgeçmelerine neden olmuştur. Hicivde ısrar eden dergilerden biri olan *Diyojen* ise tarafına gönderilen ihtarnâmeleri dikkate almayarak yayın çizgisine aynen devam eder. Bu direnme üzerine *Diyojen* "mizah gazetesi olduğunu ileri sürerek, terbiye kurallarının ve hükümet idaresinin izin veremeyeceği bir yolda dil kullanmayı âdet edinmiş" olduğu, kendisine yapılan resmî uyarıları dikkate almadığı gerekçesiyle kapatılır ve 10 Ocak 1873'te çıkardığı son sayısı olan 183. sayıyla birlikte matbuat hayatından çekilir (Çakır, 2006: 170). Bahsi geçen bu dönemin en önemli heccavı olarak Şair Eşref ve onun takipçisi Neyzen Tefvik karşılaşılmaktadır. Her iki şair de kendi dönemlerinde hiciv sanatının ustalıklı örneklerini veren ediplerdir ancak çağdaşı Şair Eşref'in küfürlü ve müstehcen hicivlerine karşılık Neyzen Tefvik, daha ölçülü bir üsluba sahiptir (Bilginer, 1982: 83).

1. Neyzen Tefvik ve Hiciv

Neyzen Tefvik, 24 Mart 1879'da Bodrum'da doğar. Birçok kaynaktan doğum tarihi bu şekilde gösterilse de Alpay Kabacalı söz konusu tarihin yanlış hesaplandığını, doğrusunun 14 Haziran olması gerektiğini belirtmektedir (Kabacalı, 2003: 9, 10). Neyzen Tefvik'in babası Bafıralı Hafız Hasan Fehmi Bey, annesi Emine Hanım'dır (Karaalioglu, 2004: 19). Neyzen Tefvik, Bodrum'da geçirdiği yıllarında musikinin yanında Mevlevîliğe de yönelmiştir. Hatta bu özelliğinden dolayı Neyzen Tefvik'i Mevlânâ ile ananlar, Mevlânâ "veli" ise Neyzen Tefvik de "deli"dir demişlerdir (Bilginer, 1982: 83). Neyzen Tefvik, musikiyle olan gönül bağıını "musiki,

vicdani isteklerimin kabulü için, ağılıyarak yalvarıştır” diye tarif eder (Bilginer, 1982: 88). Sıradan bir mizaca sahip olmayan Neyzen Tevfik’in nevi şahsına münhasır kişiliği hakkında fikir veren olaylardan biri İskenderiye’de eski bir kalede, mağarada kaldığı zamandır. Neyzen, o geceyi kendisi şöyle anlatır (Kutbay, 1947):

Daha ilk gece, elbiselerimle cenaze hasırının üstüne uzandığım dakikadan itibaren hakikaten kalbimi dinlendirmiş gibi bütün maddî ve manevî yorgunluklardan silkinmiş ve hayalimde başucuma gelen sual melaikesine, su katılmamış bir zahit tevekkülü ile başımdan geçenlerin hesabını vererek bir mahiyetini anlayamayacağım esrar âlemine burnumu sokmayacağıma söz vermiştim.

Onun sanatının nüvesinin ve karşı çıktıklarının ipuçlarını veren kendine ait bu cümleden sonra 30 Nisan 1315 (1898) tarihli *Muktebes* dergisinin 18. sayısında “Urla Mekteb-i Rüştîyesi Muallim-i Evveli Hasan Efendi’nin Mahdumu Tevfik” imzasıyla yayımlanan ilk şiiri arasındaki izler “peşine düşülen sevgili” açısından dikkate değer niteliktedir:

GAZEL

*Dilşikârim! Sen esîr ettin dil-i nâşâdımı
Şîvekârım! Levha-i hüsnün gönül sayyâdı mı?
Düştüğüm gündenberi gafletle hüsnün dâmına
Eyledin eflâke i'lâ âhımı, feryâdımı
Hançer-i hicrinle cânâ sinemi çâk eyledin
Âşık incitmek acep cânânların mu'tâdı mı?
Gözlerin mir'ât-ı İskender gibi yakıtı beni
Tığ-i cevri etti vîrân hâne-i âbâdımı
Hak seni Tevfik'e mazhar eylesin ey bîvefâ!
Eyledi aşkın perîşân fîkr-i isti'dâdımı*

Neyzen Tevfik, “Gazel”, Muktebes, 1315 (1898), S.18, s.139.

Mevlevî dergâhında sanatla, ilimle yetişmeye başlayan Neyzen Tevfik, 20 yaşına geldiğinde artık adını hem usta bir neyzen hem de şair olarak etrafına duyurmaktadır. Neyzen’in istibdatla ilk tanışması 1899’da İstanbul’a gelmesiyle gerçekleşir. Gümrük idaresine geldiğinde yanında bulundurduğu Ziya Paşa’nın *Tercüibend’i*, Cevdet Paşa’nın *Kıyas-ı Enbiyâ Tercümesi*,

Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ı ve Âkif Paşa'nın *Tabsıra*'sı "mizâc-ı hümâyûna mugayir" bulunarak alınır (Kutbay, 1946). Anlaşılması güç bu durum karşısında Neyzen Tevfik, aşkınlığını ve üzüntüsünü gizleyemez.

Neyzen Tevfik, Sultan II. Abdülhamit Döneminin baskısını üzerinde hissetmeye başlayınca Mısır'a gider. Ancak orada da bazı toplumsal olayları ve sebebi olarak gördüğü kişileri hicvetmeden duramaz; Mısır Hidivi aleyhine söylediği sözler nedeniyle hakkında tutuklama kararı çıkarılır. Bundan üç yıl sonra 8 Ağustos 1908'de İstanbul'a döner. 1910 yılında Cemile Hanım'la evlenir, Leman adını verdiği kızı dünyaya gelir ancak evliliği uzun sürmez, eşinden boşanır. 1913 yılında *Eşek* gazetesinde "Azgın" imzasıyla hicivler yazmaya başlar (Yaşar, 2010: 1950). 1919 yılında *Hiç* adlı kitabını yayımlar. İstanbul'a döndükten sonra içkiye olan bağımlılığın dolaylı birkaç kez akıl hastanesine yatmak zorunda kalır. İçinde bulunduğu bu durumu yine kendi kalemiyle şöyle dizeleştirir:

*Bir buluttum, yıldırım oldum da düştüm pâyine
Meclis-i yârânda çaktım, Toptaşı'nda gürledim.* (Usta; 1985: 296)

1924 yılında Hasan Sait Çelebi'nin yardımlarıyla iki forma halinde yayımlanan *Azab-ı Mukaddes* adlı şiir kitabı, 1949'da İhsan Ada'nın yardımı ile bir ciltte toplanarak yeniden yayımlanır. 1953'te bronşite yakalanan Neyzen Tevfik, üç ay sonra İstanbul'da vefat eder (Kabacalı, 2003: 37-38).

Onun içinde bulunduğu hâletiruhiyeyi en iyi bilenlerden biri hastane günlerinden arkadaşı ressam Fikret Mualla'dır. Fikret Mualla, Neyzen Tevfik'in heccavlığı ve akıl hastanesi günlerine dair şunları söyler: "Heccavlık mühimdir. Bülbül dilinin cezasını çeker derler. Bir tanesi ise sevgili Neyzen Tevfik Bey'di. Kendisi ile Bakırköy Emraz-ı Akliye Hastanesi'nde altı aydan fazla beraber bulunduk. O, dilinin cezasını bir türlü, rakının sefası ile cefasını bir başka türlü çekerek ölmüştür." (Toros, 1986: 52). Hiciv türünde başarılı şiirler yazan Neyzen Tevfik, başından geçen üzücü olayları, dönemin bozukluklarını hicvederken Şair Eşref'ten ayrılan yönüyle kişisel öfke ve kırgınlıklara şiirlerinde yer vermez (Yaşar, 2010: 1959).

2. Neyzen Tevfik'in Hicivlerinde Muhteva ve Öne Çıkan Üslup Özellikleri

Neyzen Tevfik yaşamı boyunca çıkarcılığa, sahtekârlığa, ikiyüzlülüğe, vurgunculuğa, devlet adamlarının yetkilerini kötüye kullanmalarına, bağnazlığa, dinî duyguların sömürülmesine karşı çıkmış bir ediptir. Bu nedenle hicivlerinin konusunu toplumsal meseleler, toplumdaki aksaklıklar, haksızlıklar, yerli devlet adamlarının yanı sıra yabancı devlet adamları ve yazarlar oluşturmuştur. Örneğin, ideal toplm düzenini temelinden sarsan iki kötü âmile; cahilliğe ve yobazlığa karşı öfkesini şu dizelerle ifade etmiştir:

*Hayliden hayli kalınlaştı yobazlık yenden
Softalık zorlu anırtı ile aldı yürüdü
Kara bir kinle taassup pusudan çıkdı
Yurdu şahane cehalet yeni baştan bürüdü* (Usta, 1985: 276)

Neyzen'in hicivlerinde siyaset adamlarına sıklıkla rastlanır. Sultan II. Abdülhamit başta olmak üzere, Enver Paşa, Cemal Paşa, Talat Paşa, Mahmut Şevket Paşa gibi Türk devlet adamları ile Alman İmparatoru Wilhelm, Rus Çarı Nikola, Hitler ve Mussolini'yi hicvetmekten çekinmemiştir. Bunun yanı sıra toplumdaki sıkıntıların nedeni olarak gördüğü kurumları da eleştiren Neyzen Tevfik, kızdığı bir olay karşısında rahatsızlığını ifade etmekten geri durmaz. Bir gün ney üflemeye başladığı sırada orada bulunanlardan biri konuşunca dayanamaz ve şu dördütlüğü bir sigara paketi kâğıdının arkasına yazar:

*Sanma ciddiyet ile sarf ederim sanatımı
Ney elimde suyu kurumuş musluk gibidir
Bezî-i meyde süfehânın neye meftun oluşu
Nazarımda su içen eşeğe ıslık gibidir. (Öner, 1953)*

“İstiklal Şairi” Mehmet Âkif Ersoy, Neyzen’in hem hocası hem de dostudur. Bundan dolayıdır ki Neyzen’in eserlerinde Âkif’e rastlamak mümkündür. “Tercüme-i Hâl”de Mehmet Âkif’ten hayranlıkla bahseden Neyzen, Âkif’in yaptığı iyilikleri şöyle anlatır:

*Âdem etmek çün beni pek çok yorulmuştu bu zât
Kalmışım ruhumla minnetdârı mâdâmel hayat (Neyzen Tevfik, 1919: 45)*

Bu övgü sözlerinin yanında Neyzen’in dostu Âkif’e kızdığı zamanlar da olmuştur. Bunlardan biri ise Âkif’in baytarlığına tarizle birlikte şöyle dizeleşmiştir:

*O! rütbe çalış ey har-ı danâ-yı belâhet;
Eşşekliğe kaftan biç Efendi güderiden
Fikrinde senin varsa eğer millete hizmet
Hemcinsini kurtar şu vebâ-yı bakariden*

Görüldüğü üzere Neyzen Tevfik sadece uzak çevresinden insanları değil, çok yakınından sevdiği dostlarını dahi hicvetmiştir. Öyle ki kimi zaman Allah ile olan münasebetinde dahi hicve başvurmuştur. Bu şiirlerinde Allah sevgisini anlattığı mısralarında derin bir imanın izleri görmek mümkündür:

*Serserininim, düştüm aşkınla meye,
Nasıl girdin elimdeki şu neye?
Hem seversin beni Neyzen’im deye,
Hem de sarhoş diye destan edersin! (Ada, 2017: 100)*

Neyzen Tevfik’in dizeleri muhteva açısından incelendiğinde duygu ve düşüncelerinin Yunus Emre’ye yakın bir tasavvuf görüşüyle biçimlendiği ve bunların Allah’ı bulma düşüncesinin ürünleri olduğu söylenebilir (Usta, 1985: 40). Mutasavvıfane duyularla yazdığı bir şiirinde topraktan yaratılan bir varlık olarak kendisini, Tanrı kitabındaki her bir yaprağa benzetir:

*Öz benim değil mi bu toprak benim,
Tanrı kitabında her yaprak benim. (Ada, 2017: 106)*

Neyzen Tevfik’in hicivlerindeki söz konusu muhteva genellikle sivri dilli bir üslupla birleşir. Bu durumu yansıtmaları açısından “Münâcât” başlıklı şiiri dikkate değerdir. Klasik anlamda münacaat türünde yazılan şiirlerde Allah’a karşı yakarış üslubu öne çıkarılıp kulun düşkün hâli vasfedilirken Neyzen Tevfik’in eserinde âdeta Tanrı’ya kafa tutan, onunla “senli-benli” konuşup hesap soran bir söyleyicinin sesi duyulur:

*Ey bana kendini büyük tanıtan
Hâlîme bak da varlığından utan
Sen kerîm ü ganiyy ü mutlaktın
Sahibü’l-cûd ü zülkeremdi adın
Hani nerede o şanlı saltanatın?
Benden olsun sıkılmıyor suratın.
Vâd-i ferdayı başka kullarına
Çırak et de benim işimi yarına
Kalmasın, çünkü yüz yüze bakacak
Çâre varsa budur bugün ancak.*

Münâcât'ından alınan yukarıdaki parçada şair, bir arkadaşına hitap eder gibi Tanrı'ya kızar (Ada, 2017: 68). Ancak onun Allah'a olan iman noktasında son nefesinde söylediği şu mısralar dikkatten uzak tutulmamalıdır:

*Felsefemde yok ötem, ben çünkü sırr-ı vâhidim,
Cem-i kesrette, yekûnen sıfır-ı mutlak olmuşum.
Yokluğunla âşikârim, ehl-i beyte âidim
Secdemin şeklindeki ism-i Muhammed şâhidim!*

Cemâlettin Server Revnakoğlu'na okuduğu bu mısralarının ardından söylediği “Şâhid olun, vallahi billâhi ben müminim.” sözleri de bu bağlamda son derece dikkate değerdir (Revnakoğlu, 1953).

Neyzen Tefvik'in sanat hayatı ile şahsiyeti arasındaki en önemli özelliklerinden biri hicivlerinde dile getirdiklerinden pişmanlık duymaması ve hicvettiği kişilerden hiçbir zaman çekinmemesidir. Onu en çok rahatsız eden ise kendisine ait olmayıp ancak mâl edilen şiirlerdir. Bu konuyla ilgili olarak Bedrettin Ülgen'le (1953) yaptığı röportajında şunları söyler:

Ömrümün 69-70 senesi bin bir hâdisat ile geçti. Yer yer dolaştım, hürriyeti aradım. Hâlâ ararım. İstibdat devrinde görmediğimi Meşrutiyette gördüm. Bu kadar yıllık mazide sana anlatacak, gelecek nesle verecek hiç bir şey bulamadım. Hâlâ da bulamıyorum. Ben şair falan değilim. Her devrin adamlarıyla tanıştım. Musiki sahasında çok kıymetli elemanlarla teşriki mesai ettim. Şimdi onların gözümde havailerinden başka eser yok. Bazı münasebetsizler uydurdıkları kötü şiirleri bana atfederek beni lekelemeğe, bir çok kimselerle aramı bozmağa çalışırlar. Meselâ: ben ‘İstanbul’a hergelenin kimi dağdan, yok kimi kırdan, yok kimi köyden gelir’ demişmişim!. Hâşâ, sümme hâşâ! Hepsı yalan, iftira. Ben böyle söyler miyim? Elimi sürmediğim yazıları bana isnat ediyorlar, ahbablıklarımı bozuyorlar.

Buna benzer bir olay da *Akbaba* dergisinin sayfalarına yansır. Nurettin Artam, *Akbaba*'yı çıkaran Yusuf Ziya Ortaç'a, Neyzen'in Demokrat Parti'yi destekleyen Ahmet Emin Yalman için yazdığını iddia ettiği bir dörtlükten bahseder. 1945 yılında yayımlanan söz konusu dörtlük şöyledir:

*Şu bizim dönme dolap Ahmet Emin
Din ü imanımıza çatmadadır.
Başımız ağrımaz etsek yemin:
Vatanı beş kuruşa satmadadır.*

Neyzen Tefvik, bu dörtlüğün kendisine ait olmadığını *Vatan* gazetesinin birinci sayfasında yayımlanan;

Her ne kadar ben, böyle bir küstahlıkta bulunmak cesaretini gösteremeyeceğimi kendi lisanım ile söyledimse de; inanmadılar. ‘Akbaba’ mecmualarına baktım. Mevzuubahs kıtayı, 1 Kasım 1945 tarihli ve 84 sayılı ‘Akbaba’ mecmuasının altıncı sayfasında hayretle gördüm. Bu mısralarla, kat'iyyen, hiç bir alâkam bulunmadığını gazeteniz vasıtasile açıkça beyan etmek isterim.

sözleriyle duyduğu rahatsızlığı açıkça beyan eder.² Kendisine mâl edilen bu tür şiirlerin ortaya çıkması, bazılarının onun umursamaz tavırlarından cesaret aldığı şeklinde yorumlanabilir çünkü başına buyruk yaşayan Neyzen'in toplum kurallarını hiçe sayan, para ve şöhrete meyiletmeyen kişiliği; ona geniş bir anlayış ve âdeta dokunulmazlık kazandırır. Mehmet Ergün, bu meseleye farklı bir bakış açısı getirmiştir (Ergün, 1983: 26): “Paradoksal, paradoksal olduğunca da ilginç bir durum bu. Hem değerleri, kurumları, kişileri acımasızca hicvetmek, hem de ne hicvedilenlerde ve ne de onlara tepki duyanlarda en küçük bir yankı bile uyandırmamak... Tek açıklaması olabilir bunun: Ciddiye alınmamak...”

² *Vatan*, 26.11.1945.

Neyzen Tevfik'in kendisi de Mehmet Ergün gibi düşünenler olduğunun farkındadır aslında, 1921 yılında yazdığı "Ferdâ-yı Vahdet" şiirinin mukaddimesinde; "Bu yazıları okurken veya dinlerken ilmî, edebî hiçbir meziyet aramıyacaksınız! Hayretzede bir Serseri'nin istidat-ı hilkisini boğup sonra azaplarla tahnit eden muhitine karşı, ne biçim duygular beslediğini birer eğlence gibi seyredeceksin!" sözleriyle yazdıklarının ciddiye alınmaması gerektiğini bizatihi kendisi söyler (Ada, 1949: IX). Fakat diğer bir yandan da yazdıklarını insanların ciddiye almamalarını veya yazdıklarından rahatsız olmamalarını sorgular. Hüseyin Şehsuvaroğlu ile yaptığı sohbet; "(...) Ben önüme gelene sövüyorum. (...) Bana bir şey yapmıyorlar. (...) yoksa bunlar beni adam yerine mi koymuyorlar?" diye dert yanar (Yücebaş, 1973: 111).

Neyzen Tevfik, küfürlü ifadelerinin yer aldığı hicivlerinin yanı sıra, zekâsını ve şairliğini "temiz bir dille ve original imajlarla" birleştirerek hicvetmeyi başarmış bir heccavidir (Sarı, 2010: 162). Bundan dolayı onu yakından tanıyanların yahut eserleri üzerine araştırma ve incelemelerde bulunanların Neyzen'i "delilik" ve "velilik" gibi iki zıt kutupta değerlendirdiği görülmektedir. Onun sanat adamlığı ve şahsiyetine dair zihinlerdeki bu belirsizlikten dolayı hicivlerinde ne söylediğinden çok, nasıl hicvettiği önem kazanmıştır.

3. Neyzen Tevfik'in Hicivlerine Yansıyan Toplumsal ve Siyasi Olaylar

Neyzen Tevfik'in hicivlerindeki muhteva, içinde bulunduğu dönemin hissettirdiklerine göre değişiklik gösterse de esas itibarıyla genelde toplumda, özelde ise insanlarda gördüğü yanlışları dile getirmek üzerine kurulmuştur. 1879-1953 yılları arasında yaşayan Neyzen Tevfik, ülkenin içinde bulunduğu beş farklı dönemi yaşamıştır. Her dönemde gelişen olaylar, devlet yönetimindeki aksaklıkların topluma yansımaları ve çevresindeki insanlar hem sanatçı ruhunu derinden etkilemiş hem de onun için bir eleştiri kaynağı olmuştur. II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet, Cumhuriyet dönemleri ve sonrası onun yaşamındaki önemli kırılma noktalarıdır. Onun hicivleri bu zaman aralıkları dikkate alınarak şöyle değerlendirilebilir:

3.1. Abdülhamit dönemi hicivleri

Sultan II. Abdülhamit, amcası Sultan Abdülaziz'in şüpheli intiharıyla başa geçen V. Murat'ın ruh sağlığının bozulması üzerine tahta geçer (Cevdet Paşa, 1986: 40/212). Sultan II. Abdülhamit, Kanûn-ı Esasî'yi ilan etmek şartıyla başa geçirilir fakat 93 Harbi nedeniyle Kanûn-ı Esasî ancak 23 Aralık 1876'da ilan edilir. Abdülhamit'in tahta çıktığı tarihte Abdülaziz devrinde başlamış olan Bosna-Hersek ve Bulgar ayaklanmalarına V. Murat devrinde Sırbistan ve Karadağ muharebeleri de eklenir. Rusya, bir taraftan bu isyanları kışkırtır diğer taraftan da "Şark Meselesi" için fırsat kollar. Avrupa kamuoyu ise Osmanlı Devleti aleyhine bir tavır içindedir (Küçük, 1988: 1/217). Tüm bu olaylar sürerken II. Abdülhamit, kendisinden önceki padişahların yaşadıkları darbe ve suikast olaylarının da etkisiyle saltanatı boyunca ihtiyatlı davranmayı elden bırakmaz (Yalçın, 1998: 20). Kurduğu hafiye teşkilatı ile birçok olayı Bâbî'î'den önce haber alır. Bu durum aynı zamanda aleyhinde çalışmalar yapan devlet adamları ve aydınlar üzerinde baskı ortamı oluşturur (Bilgegil, 1980: 64).

Ekonomik sıkıntılar yüzünden çıkan ayaklanmalar, dış politikada karşılaşılan güçlükler, devletin işleyişindeki aksaklıklar II. Abdülhamit'e karşı gizli bir muhalefet cephesinin oluşmasına neden olur. Devrin aydınları kurtuluşu Meşrutiyet'i ilan etmede görür. İttihat ve Terakki Komitesi de bu hareketin başını çeker. Sonunda bir grup subay, II. Abdülhamit'i Kanûn-ı Esasî'yi ilan etmeye zorlar. Bunun sonucu olarak II. Abdülhamit, 23 Temmuz 1908'de anayasayı tekrar yürürlüğe koyar (Küçük, 1980: 221-222).

Neyzen Tevfik'in gençliği ve sanatının başlangıç yılları yukarıda genel hatlarıyla tasvir edilen II. Abdülhamit Dönemine, dolayısıyla siyasi açıdan buhran seviyesi yüksek bir döneme denk gelir. Birçok aydın gibi kendisi de bu dönemin baskısını üzerinde hisseder hatta bir ara tutuklanır; serbest kaldıktan sonra takip edildiğini fark edince kendisinden dolayı arkadaşlarına bir zarar

gelmemesi için onlardan uzak durur. Sonunda bu gibi baskılardan kurtulmak için Mısır'a gider. Bu yaşadıklarını "Tercüme-i Hâlim"de şöyle anlatır:

*Bâb-ı Zaptiyye'de bir haylice müddet yattım,
Lutf-ı Yezdan'la başımdan bunu da atlattım.
Çıktım amma tanıdıklar bana vermezdi selâm,
Nerde olsam iki câsus-ı lâin subh ile şâm.
Reh-i ta'kîb ü tecessüste güderdi izimi,
Ben de ihvânı görünce çevirirdim yüzümü.
Anladım ki yaşamak burda benimçün müşkîl
Olacaktır, sonu zindanda zarûretle sefil
Bir ölüm, başka çıkar yol olamaz terk-i vatan.* (Neyzen Tevfik, 1919: 51)

1906 yılında Mısır'dayken Abdülhamit'i hicvettiği ve tutuklanmasına neden olan "Abdülhamit'in Ağzından Bir Nutk-ı Hümayun" başlıklı gazelini yazmıştır. Bu şiirinde Abdülhamit'i; Timur'a, Hülâgü'ye, Zâlim Haccac'a, Nemrûd'a ve başka zalim hükümdarlara benzeterek onun yaptığı baskıyı ve kötülükleri yermiştir:

*Ben o cellâdım, vatanda açtığım her yârenin
İltihâbı bir zaman etmez kabul-i iltiyâm.*

*Nerde Cengiz, Engizisyon, nerde Haccac u Yezid,
Nerde Timur, Hülâgû, nerde ecdâd-ı izâm.*

*Nerededir Şeddâd u Nemrûd, nerededir Ad u Semûd,
Her cihetçe zâlimân-ı dehre ben oldum imâm.* (Ada, 2017: 13)

13 Nisan 1909'da meydana gelen ve "Otuz Bir Mart Vak'ası" olarak anılan ayaklanmadan sonra II. Abdülhamit tahttan indirilir, yerine Sultan Reşat tahta çıkar. Birkaç yıl sonra Bağdatlı Mahmut Şevket Paşa da serasker olur. Neyzen Tevfik onun için şöyle der:

*Sorulsun Sadrazam'dan, bizimçün varsa lûtfetsin
Hududa tahta perde çekmenin imkân-ı icâdı.*

*Alır ibret bugün enkâz-ı devletten nazar ehli,
Çıkınca Padişah tahta, Serasker oldu Bağdâdî!* (Neyzen Tevfik, 1919: 11)

Neyzen Tevfik, bu kıtada "Bağdâdî" kelimesiyle hem Mahmut Şevket Paşa'nın Bağdatlı olmasına gönderme yapar hem de Bağdâdî adı verilen inşaat tarzını kast ederek inşaat ve tahta arasında ilgi kurarak ülkenin içinde bulunduğu duruma karşın alınan önlemlerin yetersizliğine dikkat çeker (Usta, 1985: 290).

Neyzen Tevfik'in dilinden dökülen hicivleri, kendinden önceki heccavlarda olduğu gibi tepkiyle karşılanmaz. Hicivlerinden rahatsız olan bir çevreye rağmen, kişiliğini ve bunun bir yansıması olan şiirlerini, ney üflemedeki benzersiz yeteneği ile devlet adamlarından halka uzanan geniş bir kitleye kabul ettirmiştir. Mısır'a gitmeden önceki yıllarda Nurettin Paşa ve Zekiye Sultan tarafından sık sık saraya çağrılarak ağırlandı. Bununla birlikte Neyzen'in çağdaşı ve ustası olan Şair Eşref de saltanat aleyhine şiirler yazıp okumasına rağmen herhangi bir olumsuz tepkiyle karşılaşmaz. Hatta Nurettin Paşa bunları beğeniyle not eder (Kutbay, 1946).

Neyzen Tevfik, II. Abdülhamit'in iktidarda olduğu yıllarda sadece yönetimi eleştirmemiş, aynı zamanda toplumda ve devlet kurumlarında gördüğü aksaklıkları da hicvetmiştir. Örneğin o yıllarda mahkemede yalan söylemeyi meslek hâline getirmiş yalancı şahitleri yermek amacıyla şu dörtlülüğü yazmıştır:

*Reâdetle şena'at tavr u şeklile nümâyandır,
Bu ehl-i sünnet, arzın çehresinde kanlı bir taçdır,
Değilse râsîd ü fâcir, Muhammed Ümmetinden sayma
Yalanla başlamazsa her söze billâh kâfîrdir. (Usta, 1985: 287)*

3.2. II. Meşrutiyet dönemi hicivleri

II. Abdülhamit, 23 Temmuz 1908'de otuz yıl aradan sonra anayasayı tekrar yürürlüğe koyduğunu ilan eder. Tarihimize II. Meşrutiyet adıyla kaydolan bu siyasi olay; devlet adamları, aydınlar ve halkın büyük çoğunluğu tarafından sevice karşılanır. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte geldiğine inanılan "hürriyet", toplumun önemli bir kesiminde büyük beklentiler doğurur. Neyzen Tevfik ise bu gelişmeler yaşandığı sırada Mısır'dadır. O an yaşadığı sevinci:

*İnkılâba ayak uydurmayanın
Çektirirler ipini çingeneye!*

mısraları ile ifade eder (Usta, 1985: 294). Ancak Meşrutiyet'in dördüncü senesinde yazdığı "Zafernâme-i Meşrutiyet" şiirinde eski düzene nispetle değişen bir şey olmadığından yakınır:

*Toplanır haftada üç kerre gürûh-ı vükelâ,
Sakin Ashâb-ı Kehef sanma uyurlarsa daha,
Kimi Mernûş u Debernûş, kimisi Yemlîha,
İşte bunlar ile bâ izn-i Cenâb-ı Mevlâ
Bâb-ı Âli koca bir dâr-ı siyaset gibidir. (Ada, 2017: 16)*

İttihat ve Terakkî Fırkasının temeli 1889 yılında Askerî Tıbbiye öğrencileri tarafından kurulan İttihâd-ı Osmanî Cemiyetine dayanır. Cemiyet, başlangıçta düzensiz bir toplulaşmayken sonraları III. Ordu çevresinde gördüğü ilgiden dolayı yayılarak disiplinli bir örgüt hâline dönüşür (Yalçın, 1998: 39). İlerleyen zaman içinde İttihat ve Terakkî, 1914-1918 yılları arasında ülkede her kuruma hâkim olduğu gibi savaş siyasetini de belirlemede etkili olur. II. Meşrutiyet Döneminde başlayan çalışmaları, Mahmud Şevket Paşa suikastının ardından tek parti iktidarına dönüşür. Saray ve Bâbiâli, İttihat ve Terakkî hâkimiyeti altına girer. İttihat ve Terakkînin kendine muhalefet edenleri vatan hainliğiyle suçlaması, II. Abdülhamit Döneminde görülen baskının devamı niteliğindedir. Ancak bu dönemde iktidara geçen İttihat ve Terakkî Fırkasıyla beliren umut ve bunun yok oluşu, Neyzen Tevfik'te de dönemin birçok edibi gibi hayal kırıklığı yaratır. Yeni idarenin Abdülhamit yönetiminden farklı olmadığını düşündüğü için;

*Şimdi de kalmadı nakdin nazarımda kadri,
Kirli ellerde görünce, paradan iğrendim. (Neyzen Tevfik, 1919: 11)*

mısralarında bu dönemde haksız kazanç elde eden ve buna göz yuman yöneticileri hicveder.

Neyzen Tevfik'in II. Meşrutiyet Döneminde hicvettiği devlet adamlarından biri de dönemin sadrazamı Talât Paşa'dır. O dönem kamuoyunda Talât Paşa'nın Çingene olduğuna dair bir söylenti çıkarılır, bu şayia üzerine Talât Paşa, ailesinin geçmişiyle ilgili açıklama yaparak söz konusu bilginin doğru olmadığını kanıtlar. Ancak Talat Paşa yine de çeşitli sebeplerden dolayı kendisine kızgın olan Neyzen Tevfik'in hicvinden kurtulamaz. Şairin, Paşa'ya bu söylenti üzerinden fırlattığı hiciv okları şöyle dizeleşir:

*Fırka parti diye halkın boğazından sıkarak
Milletin on senedir olmuş idi mengenesi
Kazdığı çâh-ı belâya yine kendi düştü
Örsünü, kiskacını s... çingenesi.³ (Usta, 1985: 272)*

³ Neyzen Tevfik'in şiirlerinde geçen küfürler üç nokta ile gösterilmiştir.

II. Meşrutiyet Döneminde ülke içindeki kaos daha da artar. Ülke genelinde çıkan ayaklanmalar, Balkan Savaşları, siyasi cinayetler gibi hadiseler meydana gelirken serbestlik ve hürriyet algısıyla oluşan sorumsuzluk duygusu; devletin her kademesinde baş göstermeye başlar (Yalçın, 1998: 43). İlerleyen zaman içinde I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte Meclis-i Mebûsan'ın ve sadrazamın haberi dahi olmadan Almanlarla yapılan gizli anlaşmalarla Osmanlı Devleti savaşa müdahil olur. Bu durumdan haberi olanlar sadece Enver, Talat, Cemal Paşalar ve Halil Bey gibi birbirine yakın kişilerdir (Yalçın, 1998: 43). Neyzen Tefvik ise bunlar yaşanırken I. Dünya Savaşı'nda ülkenin içine düştüğü durumun sorumluları olarak kişisel menfaatlerini ön planda tutan devlet adamlarını görür (Neyzen Tefvik, 1919: 14). Şairin bu tavrını yine hicviyelerinde görmek mümkündür:

*Davul boynumda halkın, parsayı bir kaç şakî toplar,
Ki onlar da Cemal, Enver ve Tal'at gibi hoplar.⁴*

Neyzen Tefvik, devlet adamlarını yererken tüm bunlara sahne olan şehirden, İstanbul'dan da nefretle bahseder (Ada, 2017: 49). Tefvik Fikret'in "Sis" şiirinde olduğu gibi Neyzen'in bu şiirinde de İstanbul'a kızgınlık, nefret duygusu hâkimdir:

*Sen ey muhî-i mülevves sen ey hadî-i fesâd,
Sen ey nifâk u şikâkiyle melânet-abâd.*

*Sen ey yegâne belâsı maâarifin, hünerin,
Adüv-i fahrîsi sensin efâz-ı beşerin!*

Neyzen Tefvik, II. Meşrutiyet Döneminin Türk devlet adamlarının yanı sıra o dönemde görevde olan yabancı devlet adamlarını da hicveder. I. Dünya Savaşı'nın tüm acımasızlığıyla devam ettiği 1916'da Alman imparatoru Kayser'e hitaben yazdığı şu dizeler dikkate değer içeriktedir:

*Anlaşıldı hal-ü tavrından Yahudi olduğun!
Vaz-ı yed ettin cihanın garbına hem şarkına.
Tilki bilmez, bilmiş ol, âlemde dehrin bildiğin,
Pek güvenme Kayser'in Bismark'ına, pis markına. (Neyzen Tefvik, 1919: 12-13).*

3.3. Mütareke dönemi hicivleri

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesini sağlayan ve 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ardından İttihat ve Terakki, 1 Kasım 1918 tarihinde son kongresini toplar. Talât, Enver, Cemal Paşalarla Bedri, Azmi, Bahâeddin Şâkir, Dr. Nazım, Dr. Rüşühi Beylerin yurt dışına firar ettikleri haberi üzerine 11 Kasım 1918'de Teceddüt Fırkası kurularak İttihat ve Terakkînin ülke yönetimindeki etkisi ortadan kalkar (Hanioğlu, 2001: 483). I. Dünya Savaşı sonunda yapılan bu ateşkesin sonuçları karşısında devlet yöneticilerinin vurdumduymaz tavırlarından dolayı Neyzen Tefvik, aşağıdaki dörtlüğü yazar:

*Kan taşından eşiği, laht-ı ciğerden temeli
Bâb-ı Âli vatanın bir delinen şiryânıdır.
Âdeta pıhtı gibi kırmızı koltuktakiler,
Dökülen yüzsuyu sanki fukaranın kanıdır. (Usta, 1975: 280)*

Neyzen Tefvik, "Sözüm Ona Efendim Sensin" başlıklı şiirinde yine Mütareke şartlarında yaşanan sıkıntıların sorumlusu olarak devleti yönetenleri gösterir:

*Memleketi altüst edip yıktılar,
Bir takım pankuduz efendim sensin!*

⁴ Neyzen Tefvik'in 1919'da yayımlanan *Hiç* adlı eserinde yer alan "İskelet" başlıklı şiirinden alınmıştır.

*Taşındılar, kaşındılar, on üç yıl
Başı, ... uyuz efendim sensin!* (Ada, 2017: 145)

Neyzen Tevfik, bu dönemde toplumsal aksaklıkları, kişileri, şair ve yazarları hicvetmeye devam eder. I. Dünya Savaşı'nda halkın buğday ekmeği bulamaması, sürekli mısır ve mısır koçanı unundan yapılan ekmekleri yemesi karşısında hissettikleri ona şu dördlüğü söyler:

*Kimse ta'yip edemez biz kafa göz yarsak da,
Döğüşe, kavgaya var milletin elbet hakkı.
Yatalı beş senedir sade mısır ekmeğine
Kalmadı halkımızın Hind horozundan farkı!* (Usta, 1985: 282)

1918 sonlarına doğru I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan mütarekenin ağır sonuçları karşısında devlet yöneticileri yeterli fedakârlıkta bulunmayıp ülke yönetiminde başıbozukluğa neden olurlar, bu duyarsızlığın devam ettiği üçüncü yılda yani 1921'de Neyzen yazdığı hicivlerle dönemin yöneticilerini yerer. Mütareke Döneminde yaşadığı rahatsızlıktan dolayı Tıp Fakültesi Hastanesinde yatmaktayken yazdığı şiirlerinden biri olan "Havale"de, devleti ve milleti bu hâle düşüren sorumluları Allah'a şöyle havale eder:

*Düzelmeyen şu âlemin işini
Ulu Tanrı'm olan nûra bıraktım,
Sabreyledim, kırk yıl sıktım dişimi,
Gün görmeyi Nefh-i Sûra bıraktım.*

*Avrupa'yı, siyâseti, plânı,
Devletlerce, uydurulan yalanı,
İngiliz'i, Fransız'ı, Yunan'ı,
Felek denen şu kambura bıraktım.*

*Enver'ini, Topal'ını, Şaşı'yı,
Sakallı'yı bizim Çeribaşı'yı
Malta'daki tavşanlara aşığı
Vurmak için bir doktora bıraktım.*⁵ (Ada, 2017: 8)

Yine aynı dönemde hastanedeyken yazdığı "Çok Şükür" başlıklı şiirinde memleketin içinde bulunduğu durumu, devlet adamlarının umursamazlığını hicvederken dönemin edebiyatçılarına da yer verir:

*İspermeçet-zâde, Kirpi, Pehlivan
Yanaşması, o bayraklı Kahraman.
Sadrazamlar içinde en düztaban
İmzacılarbaşı Mervan'ın mı var?*⁶ (Ada, 2017: 5)

⁵ "Havale" başlıklı şiirin bu bölümünde İttihat ve Terakkinin önde gelenlerinden bazıları adları veya lakapları ifşa edilerek hicvedilirler: "Enver" ile "Enver Paşa", "Topal" ile "Levazım Dairesi Reisi İsmail Hakkı Paşa", "Sakallı" ile "Bahriye Nazırı Cemal Paşa" ve "Çeribaşı" ifadesi ile hem Çingenelik şaiyasına hem de sadrazamlığına atıfta bulunarak "Talat Paşa" hicvedilir (Sarı, 2010: 179).

⁶ Bu dördlükte Millî Mücadele'ye muhalefetleriyle bilinen dönemin Hürriyet ve İtilaf Fırkası yöneticilerinden bazıları lakapları anılarak hicvedilmiştir. Neyzen Tevfik üzerine hazırladığı yüksek lisans tezinde Sultan Sarı bu kişilerden "İspermeçetzade'nin "Ali Kemal", "Kirpi'nin "Refik Halit", "Pehlivan"ın "Yakup Kadri" ve tarihî bir kişilik olan Mervan'ın Hz. Osman'ın mührünü çalmasına telmihte bulunarak "Düztaban Sadrazam"ın "Damat Ferit" olduğunu belirtmiştir (Sarı, 2010: 181). Ancak bu ilişkilendirmede Yakup Kadri'ye atıfta bulunulduğunu iddia etmek hem tarihî gerçeklikler hem de "Pehlivan" lakabı göz önüne alındığında gerçeği yansıtmamaktadır. Sevr'i imzalayan bir İtilafçı olması ve gerçek hayatındaki pehlivanlığını sürekli gündeme getirmesi düşünüldüğünde bu ismin "Rıza Tevfik" olduğunu söylemek çok daha isabetli olacaktır.

Neyzen Tevfik, mütareke yıllarında ülkenin içinde bulunduğu durumu ve kişileri yukarıda değinildiği ve şiirlerinden örnekler verildiği gibi hicvederken kendi iç dünyasına da farklı biçimde yönelir:

*Bende varsa eğer o kalb-i selîm,
Arş-ı a'lâna kör kütük gelirim.*

*Kim ne der? Enbiyâ mı yan bakacak?
Beni hangi cehennemin yakacak?*

Mütareke Döneminin sonlarına doğru 1921 yılında Tıp Fakültesi Hastanesinde kalırken yazdığı “Münâcât”ından alınan bu beyitler, yukarıda bahsedilen tasavvuf şiirlerindeki mistisizmden uzak, laubali bir tavırla yazılmıştır. Cahit Tanyol’un değerlendirmesine göre Allah’a alışılmamış ifadelerle seslendiği bu şiirinde, vahdet inancına farklı bir üslupla ulaşmaya çalıştığı görülür (Yücebaş, 1973: 216).

3.4. Cumhuriyet ve tek partili dönem hicivleri

29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’in ilanıyla Türkiye’de Tek Partili Dönem başlar. 1923-1945 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidardaki tek siyasal parti olarak ülkeyi yönetir. Neyzen Tevfik, Kurtuluş Savaşı yıllarında Millî Mücadele’yi ve Mustafa Kemal Paşa’yı destekler ve şiirlerinde bunu dile getirir. Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasının ardından devrimlerin hayata geçirildiği süreçte bunlara karşı çıkan, dini istismar edenlere tanıklık eder. Neyzen, bu süreçte de Atatürk’ün destekçisidir öyle ki Harf İnkılabı’nın hayata geçirilmesiyle birlikte kendisi de “Türk’e İkinci Öğüt” adlı şiirini yeni harflerle yayımlar.

*Bu eserler inkılâbın ekmeliydi şüphesiz,
Türk’ün istikbâli ondan münceliydi şüphesiz,
Tuttuğun el Gâzi-i münî eliydi şüphesiz,
Âkıl-ı ferdâne-bîna meş’aleydi şüphesiz,
Secde eyler âsmânlar şemsini ikrâra Türk!⁷*

1927 yılına gelindiğinde ise Neyzen Tevfik’in Topbaşı Hastanesine yattığı günlerde hastanede içki içtiğine dair *Akşam* gazetesinde yazılar çıkar. Yaşanan bu hadise üzerine Neyzen, gazeteyi yermek için aşağıdaki dörtlüğü yazar:

*İçmişim bâde-i zıkkımı otuz yıl nâçar
Bu zehir beşeri bir tehlikeye dâvet eder
İçen elbet olur maskara-i matbûat
Okuyan Akşam’ı akşamcılardan nefret eder (Usta, 1985: 277)*

Millî Mücadele’ye muhalefet eden ve Kurtuluş Savaşı yaşanırken muarız tavır takınan bazı kimseler Meclis kararıyla 1924’te Türk vatandaşlığından ve Türkiye Cumhuriyeti sınırlarından çıkarılırlar. Tarihimize “Yüzellilikler” adıyla geçen bu kişilerden bazıları 1938’de yayınlanan af kanunuyla yurda dönerler. Ancak kanuna rağmen dönmeyenler de vardır. Neyzen Tevfik, “Neredeler?” başlıklı şiirinde bu olayı anar ve dönenleri hicvetmekten geri durmaz. Hatta eski arkadaşlarından biri olmasına karşın yurda dönen Yüzellilikler’den Refi Cevat Ulunay’ı dahi bu şiirinde ifşa eder:

*O arkadaşları sormuştu: Nerdeler? Ulunay,
Bunun cevabını Neyzen verir misin?
“Hay hay!”*

⁷ Vakıf gazetesi, 21 Eylül 1928, s.3.

*Hâyâ edenleri gurbette, dönmedi yurda,
Utanmayanları döndü ve hepsi de burda!”*

Atatürk’ün ölümünden sonra İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanı olması üzerine;

*Türkü yine o türkü, sazlarda tel değişti!
Yumruk yine o yumruk, bir varsa el değişti!*

diyerek değişen bir şey olmadığını ifade eder (Ada, 2017: 252).

Cumhuriyet’in ilanından sonra 1945’e kadar Tek Partili Dönem yaşanmıştır. Neyzen Tevfik bu süreçte devlet adamlarını yermeye devam eder. Tek Partili Dönemin vurguncu ve soyguncuları Neyzen Tevfik’in sık sık eleştirdiği kişilerdir (Yücebaş, 1973: 363):

*Hangi ıslahata başvursan, düzelmez memleket
Bir giderse fıskırır bir mürtekip, bin muhtelis
Kanlı hendekler kazar devletle millet beynine
Saltanatın yâdigâr-ı mel’anettir herkese*

Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ döneminde İstanbul Belediye Konservatuvarı kadrosunda gösterilmiş ve kendisine 40 lira aylık bağlanmıştı. Atatürk Döneminin son İstanbul valisi ve belediye başkanı Muhittin Üstündağ, İnönü’nün cumhurbaşkanlığına seçilmesinden sonra görevinden alınır, yerine Lütfi Kırdar göreve getirilir. 1943 yılında Lütfi Kırdar yönetiminde Neyzen Tevfik’in maaşı kesilir. Bu değişiklikten sonra içinde soyadlarındaki “dağ” ile “kır” kelimeleri geçen Şair Hüseyin Rifat’ın yazdığı;

*Deme, İstanbul ahâlisi neden,
Düşdü, bin derde, yürekler deldi.
Çünkü vali olarak her gelenin,
Kimi dağdan, kimi kırdan geldi...*

kıtası Neyzen Tevfik imzası ile dağıtılır. Bunun üzerine valinin haberi olmadan konservatuvar müdürü Sadettin Bey tarafından 40 lira olan aylığı kesilir. Neyzen, durumu anlamak için Vali Lütfi Kırdar’ı görmek ister ancak görevliler valinin odasına girmesine müsaade etmezler. Uğradığı bu haksızlıktan dolayı fenâ hâlde sinirlenen Neyzen, kıt’a hâlinde hicivlerini yazar ve etrafa yayar:

*Kalbimin üstüne bir çifte savurdu Vâli
Acısından, ahır, avlu, ders, kır dar geldi
Koşacaktım oradan mahkemeye doğru fakat
Bu teşebbüs yüce milliyetime ağır geldi.*

Refik Ahmet Sevensil meseleyi araştırır ve Vali Lütfi Kırdar’ın maaş kesiminden haberi olmadığını, Konservatuvar Müdürlüğüne tayin olunan Sadettin adlı kişinin sorumlu olduğunu öğrenir. Ancak Lütfi Kırdar gibi kibar ve temiz bir zât bu hicivlere maruz kalmıştır (Bilginer, 1982: 85).

Neyzen Tevfik, para ve şöhrete kıymet vermemekle birlikte içinde bulunduğu durumdan şikâyet ederken sık sık “felek”e kızar. “Bayram” başlıklı şiirinde yine fakirliğini, feleği hicveder.

*Pantolonumu döndü billâh eleğe
Ne söyleyeyim o utanmaz feleğe
Sanatkârlar ibret ile bakınız
Sırtımdaki şu ceketle yelege.*

*Ben “Ney”imi üfleyerek giderim;
Kader kısmet böyle ise ne derim?
Bayram bana bu külâhı giydirdi*

Fakîr O'nu yine tebrik ederim! (Ada, 2017: 198)

Neyzen Tevfik, rahatsızlığı ve alkol krizleri nedeniyle sık sık hastaneye yattığı olmuştur, böylesi günlerde onun hicivlerinden doktorları da nasibini almıştır. Örneğin 1932'de Neyzen Tevfik'in kardeşi Şefik Kolaylı, müdürü olduğu Pendik Bakterioloji Enstitüsünden, arkadaşı Doktor Mazhar Osman'ın evinin bahçesine gübre göndermiştir. Bu durum maliyeye ihbar edilir ve olayın araştırılması için müfettişler görevlendirilir. Şefik Kolaylı; "Tevfik, senin yüzünden neler oldu" diyerek olayı anlatır. Birkaç saat sonra Neyzen Tevfik, kardeşine şu kıtayı verir:

*Ser tabîbin bilirim kudret-i ilmiyyesini,
Kimi hakkında, şöyle, kimi böyle dedi.
Mîrîden çalma rüşvet olarak Pendik'ten,
Mazhar Osman tam beş araba gübre yedi.* (Usta, 1985: 288; Yücebaş, 1973: 173)

Neyzen Tevfik, 1933 yılında mide rahatsızlığı sebebiyle hastaneye yatırıldığı zaman çektiği ızdırabı ve tedavinin işe yaramadığını anlatan bir şiir yazar ve bu hicviyesinde de doktorları böceğe benzetmekten geri durmaz:

*Bir hazâkatedeyim mîdemi tıp tepti benim,
Kırk katır tepse yıkılmazdı şu âciz bedenim.
Kapladı her yanımlı sancı, elem, ağrı, bere,
Bir mezar oldu cihân, sanki etibba haşere!
Hastahane sanarak çok yere girdim çıktım,
İbret aldım oralardan ve canımdan bıktım.* (Ada, 2017: 198)

Söz konusu dönem II. Dünya Savaşı'nın dünyayı kasıp kavurduğu yıllardır. Dünya genelinde meydana gelen bu olumsuz durumlar karşısında kayıtsız kalamayan Neyzen Tevfik, yabancı devlet adamlarını da farklı biçimlerde hicveder. Bunlar içinde öne çıkan bir dördlüğünde Hitler ve Mussolini'nin müttefikliğini şöyle yerer:

*Çobanın ismi Führer'dir, kasabın ismi Duçe,
Defter-i zulmünü garbın yed-i kudret dürüyor.
Asgari on yedi milyon sığırı, bir sığıra
Rabbimin kudretine bak ki nasıl güttürüyor.* (Usta, 1985: 269)

20 Temmuz 1944'te Hitler'e yönelik Siyah Orkestra⁸ üyelerince yapılan suikast ve darbe teşebbüsünün ardından yazdığı dördlükte, onunla ilgili daha önceki düşüncelerinin değiştiği görülür:

*Bay Hitler'e yaralandı, dediler.
Menhus yıldız çabuk doğar dulunur;
Sen köpeğe kuduz de de geçiver,
Nasıl olsa bir öldüren bulunur.* (Yücebaş, 1973: 14)

3.5. 1945 sonrası hicivleri:

7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla Tek Parti Dönemi sona erer. Neyzen Tevfik ise geçen bu zaman içinde sanatçı kimliğini kabul ettirerek adeta "toplumsal bir dokunulmazlık" kazanır (Kurdakul, 1998: 13). Bu dokunulmazlığın hakkını veren şair, 1940'larda yani çok partili demokratik hayata geçilmeye çalışılan yıllarda kızdığı bir siyasiyi yermek için şu dördlüğü yazar:

*Kime sordumsa seni doğru cevap vermediler
Kimi alçak, kimi hırsız, kimi deyyus dediler.*

⁸ "Schwarze Kapelle" yani "Siyah Orkestra" üyelerince Adolf Hitler'i öldürmek amacıyla 20 Temmuz 1944'te yapılan ve bu nedenle tarihe "20 Temmuz Suikastı" adıyla geçen suikast ve darbe girişimi kastedilmektedir.

*Künyeni almak için, partiye ettim telefon,
Bizdeki kayda göre, şimdi o meb'us! dediler. (Usta, 1985: 281)*

Neyzen Tevfik özellikle 1945'ten sonra Demokrat Partinin isminin aksine demokrasiyi daha çok kısıtladığını fark etmiş ve yeni dönemin devlet adamlarını eleştirmiştir. Öyle ki 1946'da Cumhuriyet Halk Partisinden Demokrat Partiye geçişler başlayınca kalemi hiciv vadisinde yine çalışır:

*Türedizâde olan yahu şu kahramanı,
Görmüşük bir hayli zaman göğsü okla donalı,
Halk şimdi Demokrat diye alkışlıyor, amma,
Mazisini andık da der: Geçmiş kınalı. (Bulut, 2015: 199)*

Çok partili hayata alışmaya çalışan Türkiye 50'li yıllara yaklaşıırken bazı toplumsal acılar yaşar, bunlara dünya genelinde yaşanan acılar da eklenince Neyzen dünyanın ve memleketin derdini, ızdırabını hisseden bir sanatçıdır. Nikaragua'da gemicilerimiz, Doğu'da 33 vatandaşımız öldürülür. Sütlüce'de silâh fabrikası infilak eder, Çorum vapuru yangınında ve zelzelede ölen ölen üstünedir. Neyzen "Fikrim birkaç gündenberi bunlara takılıp duruyor." sözleriyle hislerini ifade ettikten sonra gelen ilhamla aşağıdaki kıtayı söyler:

*Zelzele, yangın, dayak, kurşun, musallat olsa da,
Şu saadet günleri hakkında hâlâ şekdeyiz.
Sulh içindeyken bile icab-ı devr-i iktidar,
Biz yine harb varmış gibi her gün şehit gömmekteyiz. (Yücebaş, 1973: 364)*

Yine aynı yıllarda Beşiktaş İskele Meydanı'ndaki Barbaros Hayrettin Paşa Heykeli'nin arkasında Yahya Kemal'in bir şiiri yazdırılır. Neyzen Tevfik ise bu şiiri beğenmez. Barbaros'un eliyle eteğini tutan hâline ve şiirin heykelin arkasında olmasına göndermek yaparak Yahya Kemal'i hicveden şu dördlüğünü kaleme alır:

*Edebî bilgini Hayrettin Kaptan,
Beş asır önceden biliyor gibi.
İkına ikına yazdığın şi're
Barbaros k... siliyor gibi. (Yücebaş, 1973: 15)*

Neyzen Tevfik, Türkiye'nin çok partili hayata adım attığı zamanlara denk gelen II. Dünya Savaşı karşısında da duyarsız kalmaz. 1940'lı yıllarda dünyada ve ülkesinde yaşanan olumsuzlukları yermek için şu dördlüğü yazar:

*Asrın yeni bir umdesi var, hak kapanındır,
Söz haykırının, mantık ise şarlatanındır
Geçmez ele bir pâye, kavuk sallamayınca
Kürsî-i liyakat p..., p... olanındır. (Usta, 1985: 264)*

Neyzen Tevfik, II. Dünya Savaşı devam ederken Türkiye'nin en önemli sosyal sorunlarından biri olan vesika ve karne ile erzak dağıtımını da gündeminden uzak tutmaz ve bu durumu hicveder:

*Şu vesikayla sana verdiği zeytinyağını al!
Yine sal kendini râh-ı hayatın dikine
Bir kilo zeytinyağı ile geçinmek mümkün mü iki ay? (Usta, 1985: 291)*

Ömrünün son yıllarına yaklaşan Neyzen'in şiirlerini kendisine haber vermeden para kazanmak için toplayıp bastırılanlar hem şaire para vermezler hem de birçok hata ile şiirlerini bozarlar. Şair bu durum karşısında çok öfkelenir ve aşağıdaki dizeler onun sivri dilinden dökülür:

Sokağa düşmüş olan bir iki parça eserim,

*Kaybolunca bana gönlüm suratı asmıştır.
Bittesadûf iki eşek geçiyormuş oradan,
Biris üstüne ... öteki basmıştır! (Usta, 1985: 290)*

Neyzen Tevfik'in son dönem şiirleri değerlendirildiğinde ülke meselelerinin yanı sıra toplumsal sorunlarla ilgili yazdığı hicivlerin sayısının fazla olduğu görülmektedir. Bu toplumsal sorunlardan öne en çok çıkanlar ise vergilere yapılan zamlar, karaborsacılığın hızla artması, her türlü ahlaksızlığı yapıp dindar görünmeye çalışanlar şeklinde sıralanabilir. Şair bu toplumsal meselelerin merkezini oluşturduğu birçok konuda hiciv yazmıştır.

Sonuç

Neyzen Tevfik, bir yönüyle geleneksel hicvin kalıpları içindeyken bir yönüyle de geleksel yapı-şekil özelliklerine güncel muhtevayı dâhil edebilmiş bir ediptir. Sahip olduğu malzemeyi özgün bir edebî dille dizeleştiren Neyzen, sanatının bu özelliklerinden dolayı Şair Eşref'le başlayan neoklasik hiciv çizgisinde değerlendirilmelidir. Söz konusu özellikler onun ilk hicviyelerinden itibaren kendini gösterir niteliktedir. Bu araştırmada onun elde olan tüm hicviyeleri incelenmiş ve klasik Osmanlı hicviyeciliğinden ayrılan tarafı olarak şahsi menfaat sağlamak, ikbal ummak veya kişisel meseleleri için hiciv yazmadığı; şahsiliğten uzaklaşıp toplumsal meseleleri hicivlerinin merkezine koyduğu görülmüştür. Eldeki hicviyelerinde öne çıkan argo, küfür ve acımasız tavır üslubundaki geleneksel esinti; sürekli güncele dair muhteva izleri barındırması ise hicvindeki özgün taraftır. Neyzen Tevfik'in yetmiş dört yıllık ömrü, ülkesinin tabiri caizse en uzun yüzyılına rast gelmiştir. Bu araştırmada onun söz konusu önemli zaman dilimine dair birçok siyasi ve sosyal meseleyi hicviyelerinde barındırdığı, birçok önemli kişiyi hicviyelerine taşıdığı ve yaşananlar karşısında tarafını net olarak konumlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Öyle ki ilk hicviyelerini kaleme aldığı Sultan II. Abdülhamit Döneminde en çok baskıcı siyasi yönetim anlayışını, sansür mekanizmasını ve devrin yolsuzluklara bulaşmış yöneticilerini; ardından gelen II. Meşrutiyet Döneminde ilk dört yıl esen hürriyet havası içinde eleştiri oklarını törpülemekle beraber yeni idarecilerin eskilerden farklı olmadığını anladığı anda onları en ağır şekilde hem de iktidar sahibi İttihat ve Terakkinin en önde gelen isimlerini dahi ifşa edecek şekilde yermekten çekinmemiştir. Aynı dönemde devam eden I. Dünya Savaşı'nı dünyanın başına bela eden yabancı devlet adamlarını da sivri diliyle hicvetmiştir. Neyzen Tevfik, Mütareke Döneminde ülkeyi siyasi çıkmaz ve milleti de sefalet içinde terk edip giden İttihat ve Terakki yöneticilerini daha ağır bir şekilde eleştirirken ülke yönetimini devralan Hürriyet ve İtilaf Fırkası yöneticilerinin yanlış politikalarını da hedef tahtasından indirmemiştir. Özellikle Sevr'i imzalayanlara karşı büyük bir öfke duymuş ve onların isimlerini tek tek zikrederek yermiştir. Milli Mücadele yıllarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kaleme aldığı hicviyelerinde bu hareketi ve önderi konumundaki Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemiş ve muarızlarını eleştirmiştir. Yine bu dönemde yazılan birçok hicviyesinde Cumhuriyet devrimlerini savunmuş özellikle dindarlıkla yobazlığı karıştıranlara karşı çok ağır hicviyeler kaleme almıştır. Atatürk'ün vefatından sonra yaşanan Tek Parti Döneminde ve ardından Demokrat Partinin iktidar olmasıyla başlayan Çok Partili Dönemde de bu tavrını sürdürmüş vefatına kadar şahit olduğu güncel siyasi ve toplumsal meseleler karşısında adalet taraftarı bir vatansever olarak yobazlığa, aydın vurdumduymazlığına, görevi kötüye kullanmaya, ikiyüzlülüğe, vurgunculuğa ve çıkarıcılığa dair hicviyeler yazmıştır. Konu bu değerleri savunmak olduğunda yakın arkadaşlarını hatta kardeşini dahi hicvettiği sonucuna ulaşılmıştır. Eserleri bağlamında son söz olarak söylenebilir ki Neyzen Tevfik, Türk edebiyatında şairlik yeteneğini hicivle taçlandırmayı başarmış ve bu eserleriyle inandığı değerleri samimiyetle müdafaa etmiş müstesna bir isimdir.

Kaynakça

Ada, İ. (1949). *Neyzen Tevfik Kolaylı, Azâb-ı Mukaddes* (Birinci Kitap). Onan Yayınevi.

- Ada, İ. (2017). *Neyzen Tevfik, Azâb-ı Mukaddes*. Kapı Yayınları.
- Ahmet Cevdet (1986). *Tezâkir*, c.1-12, 13-20, 40-tetimme, C. Baysun (ed.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Apaydın, M. (2001). *Türk hiciv edebiyatında Ziya Paşa*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bilgegil, M. K. (1980). *Yakın çağ Türk kültür ve edebiyatı üzerinde araştırmalar II*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Bilginer, R. (1982). Neyzen Tevfik. *Yazko Edebiyat*, Ekim, 24, 83-88.
- Bulut, S. (1999). *Nüktedan (Namık Kemal, Şair Eşref, Neyzen Tevfik)*. Can Yayınları.
- Çağın, Ş. (2007). *Bir hiciv ustası Şair Eşref*. Dergâh Yayınları.
- Çakır, H. (2006). Tarihimizin ilk izah dergisi Diyojen'in kapatma cezalarına yine mizahi yoldan gösterdiği tepkiler". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 161-172.
- Çapanoğlu, M. S. (1933). Neyzen Tevfik Beyi dinlerken. *Yedi Gün*, 27, 13 Eylül.
- Ergün, M. (1983). *Neyzen Tevfik ve Azâb-ı Mukaddes*. Tunca Yayınları.
- Ergün, M. (1983). Neyzen Tevfik ya da 'söz'ün özgül ağırlığı". *Bilim ve Sanat*, 33, 26-32.
- Hakkı Süha (1939). "Neyzen Tevfik", *Yeni Mecmua*, 29 Birincikânun, Yıl: 1, 2(35), 5.
- Hanioğlu, M. Ş. (2001). "İttihat ve Terakkî Cemiyeti". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 23, 476-484, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İpekten, H. (1996). *Nef'i, hayatı, sanatı ve eserleri*. Akçağ Yayınları.
- Kabacalı, A. (2003). *Çeşitli yönleriyle Neyzen Tevfik (hayatı, kişiliği, şiirleri)*. Özgür Yayınları.
- Karaalioglu, S. K. (2004). *Neyzen Tevfik (hayatı ve şiirleri)*. İnkılâp Kitabevi.
- Kurdakul, Ş. (1998). Bir de Neyzen Tevfik vardı. *Cumhuriyet*, 26 Ocak, s.13.
- Kutbay, M. (1947). Neyzen Tevfik hayatını anlatıyor". *En Son Dakika*, nr. 2556- 2709, 29 Ekim 1946-8 Nisan 1947.
- Küçük, C. (1988). Abdülhamit II". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.1, 216-224.
- Levend, A. S. (1971). "Divan edebiyatında gülmece ve yergi (hezl ve hecv)". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 18, 37-45.
- Namık Kemal (1872). Hırrenâme. *Diyojen*, Sayı 133, s.3.
- Neyzen Tevfik (1919). *Hiç!.., Neyzen'in teranesi varan: I*, Mahmudbey Matbaası.
- Neyzen Tevfik (1838). Gazel. *Muktebes*, 30 Nisan 1315 (1898), 18, 139.
- Okay, O. (1998). Hiciv. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 17, 447.
- Öner, F. (1953). Ölümü münasebet ile Neyzen Tevfik". *Cumhuriyet*, nr. 10238, 30 Ocak.
- Öngören, F. (1998). *Cumhuriyet'in 75. yılında Türk mizahı ve hicvi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özcan, Ö. (2002). *Başlangıcından günümüze Türk edebiyatında hiciv ve mizah (yergi ve gülmece)*. İnkılâp Yayınevi.
- Revnakoğlu, C. S. (1953). *Neyzen'in kabri başından*. En Son Dakika, 31 Ocak 1953.

-
- Sarı, S. (2010). Neyzen Tevfik'in hayatı ve şiirleri üzerinde bir inceleme", Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi.
- Tanyol, C. (1955). Tevfik. *Cumhuriyet*, 30(10956),.2.
- Timurtaş, F. K. (1981). *Şeyhi'nin Harnâme'si*. İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Toros, T. (1986). *Fikret Mualla (1903-1967)*. Akbank Yayınları.
- Usta, R. (1985). *Neyzen Tevfik hayatı ve eserleri*. Kastaş Yayınları.
- Ülgen, H. B. (1953). İstanbul'un en renkli tipini ziyaret ettik". *Hürriyet*, nr. 1698, 10 Ocak 1953.
- Yalçın, A. (1998). *Cumhuriyet dönemi Türk romanı*, Günce Yayıncılık.
- Yaşar, S. (2010). Neyzen Tevfik (yaşamı, kişiliği ve eserleri). *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(3), 1946-1969. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1536>
- Yücebaş, H. (1973). "Neyzen'le hastahanede bir hafta, Hüseyin Şehsuvaroğlu". *Neyzen Tevfik (Hayatı- Hatıraları- Şiirleri)*, s. 91-111.
- Yücebaş, H. (1976). *Hiciv ve mizah edebiyatı antolojisi*. Milliyet Dağıtım.